

DOI: <https://doi.org/10.36719/0857/01/17-22>

Xəyalə Abbaslı-Əsgərli

Azərbaycan Respublikasının Ailə, Qadın və

Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi

<https://orcid.org/0009-0001-9836-0789>

xayalaasgerli971@gmail.com

Cinayət məsuliyyətinin əsasları və onun hüquqi mahiyyəti

Xülasə

Məqalədə cinayət məsuliyyətinin əsasları və onun hüquqi mahiyyəti elmi-nəzəri və praktik baxımdan təhlil edilmişdir. Cinayət məsuliyyəti cinayət hüququnun mərkəzi institutu olmaqla, dövlətin ictimai təhlükəsizliyi təmin etməsi və hüquq qaydasını qoruması funksiyasını yerinə yetirir. Məqalədə Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinin müddəaları, eləcə də yerli və xarici hüquqşünasların nəzəri yanaşmaları əsasında cinayət məsuliyyətinin tərkibi, təqsirlilik prinsipi və məsuliyyəti istisna edən hallar araşdırılmışdır.

Həmçinin məqalədə cinayət məsuliyyətinin hüquqi mahiyyəti, onun qanunilik, şəxsi məsuliyyət, təqsirlilik və ədalətlik prinsipləri ilə əlaqəsi göstərilmiş, pozitiv və neqativ məsuliyyət anlayışları izah edilmişdir.

Açar sözlər. *Cinayət məsuliyyəti, cinayət hüququ, cinayət tərkibi, təqsirlilik prinsipi, qanunilik, pozitiv və neqativ məsuliyyət, hüquqi mahiyyət.*

Basis of Criminal Liability and its Legal Essence

Abstract

This article provides a scientific-theoretical and practical analysis of the grounds of criminal liability and its legal essence. Criminal liability, as a central institution of criminal law, performs the function of ensuring public security and safeguarding legal order by the state. Based on the provisions of the Criminal Code of the Republic of Azerbaijan, as well as the theoretical approaches of domestic and foreign legal scholars, the article examines the elements of criminal liability, the principle of guilt, and circumstances excluding criminal liability.

The article also reveals the legal essence of criminal liability and its connection with the principles of legality, personal responsibility, guilt, and justice, and explains the concepts of positive and negative liability.

Keywords: Criminal liability, criminal law, corpus delicti, principle of guilt, legality, positive and negative liability, legal essence.

Условия наступления уголовной ответственности и ее правовая сущность

Резюме

В статье анализируются основы уголовной ответственности и ее правовая сущность с научно-теоретической и практической точек зрения. Уголовная ответственность, являясь центральным институтом уголовного права, выполняет функцию обеспечения общественной безопасности и защиты верховенства права государством. В статье рассматривается состав уголовной ответственности, принцип вины и случаи исключения ответственности на основании положений Уголовного кодекса Азербайджанской Республики, а также теоретические подходы местных и зарубежных юристов.

В статье также показана правовая сущность уголовной ответственности, ее связь с принципами законности, личной ответственности, вины и правосудия, а также разъясняются понятия позитивной и негативной ответственности.

Ключевые слова: уголовная ответственность, уголовное право, состав преступления, принцип вины, законность, позитивная и негативная ответственность, правовая сущность.

Giriş

Cinayət məsuliyyəti cinayət hüququnun mərkəzi institutlarından biri olub, hüquq qaydasının qorunmasında və cəmiyyətin təhlükəsizliyinin təmin edilməsində mühüm rol oynayır [1]. Cinayət məsuliyyətinin əsaslarının və hüquqi mahiyyətinin düzgün müəyyən edilməsi hüquq-mühafizə orqanlarının fəaliyyətinin səmərəliliyinə, eləcə də fərdin hüquq və azadlıqlarının təmin olunmasına bilavasitə təsir göstərir. Bu baxımdan, cinayət məsuliyyətinin anlayışı, əsasları və hüquqi mahiyyəti elmi-nəzəri və praktik baxımdan xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Məqalənin əsas məqsədi cinayət məsuliyyətinin əsaslarını və onun hüquqi mahiyyətini Azərbaycan Respublikasının cinayət qanunvericiliyi və elmi yanaşmalar əsasında təhlil etməkdir.

Məqalənin tədqiqat metodları. Məqalədə sistemli analiz və müqayisəli təhlil metodlarından istifadə edilmişdir.

Məqalənin elmi yeniliyi cinayət məsuliyyətinin əsasları və hüquqi mahiyyətinin Azərbaycan Respublikasının cinayət qanunvericiliyi kontekstində kompleks şəkildə təhlil edilməsindən ibarətdir. Tədqiqatda cinayət məsuliyyəti yalnız cəzalandırıcı institut kimi deyil, eyni zamanda preventiv, tərbiyəvi və sosial-hüquqi mexanizm kimi dəyərləndirilmişdir. Cinayət hüququnda pozitiv və neqativ məsuliyyət anlayışlarının müqayisəli təhlili aparılaraq, bu anlayışların cinayət məsuliyyətinin hüquqi mahiyyətinin daha geniş kontekstdə dərk olunmasına verdiyi töhfə əsaslandırılmışdır. Məqalədə yerli hüquqşünaslarla yanaşı, xarici müəlliflərin mövqelərinin müqayisəli şəkildə araşdırılması mövcud elmi yanaşmaların sistemləşdirilməsinə imkan yaratmışdır.

Məqalənin elmi və praktiki əhəmiyyəti. Məqalənin elmi əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, cinayət məsuliyyətinin anlayışı, əsasları və hüquqi mahiyyəti nəzəri baxımdan sistemləşdirilmiş, mövcud elmi yanaşmalar ümumiləşdirilmişdir. Aparılmış təhlil cinayət hüququnun ümumi hissəsinin əsas institutlarının daha dərinlən mənimsənilməsinə töhfə verir.

Tədqiqatın praktiki əhəmiyyəti isə cinayət qanunvericiliyinin düzgün tətbiqi baxımından özünü göstərir. Məqalədə irəli sürülən nəticələr hüquq-mühafizə orqanlarının, məhkəmələrin və hüquqşünas-praktiklərin fəaliyyətində cinayət məsuliyyətinin əsaslarının düzgün müəyyən edilməsinə kömək edə bilər. Eyni zamanda, məqalə hüquq fakültələrinin tələbələri və magistrantları üçün tədris materialı kimi də istifadə oluna bilər.

Əsas hissə

Cinayət hüququ, hüququn müstəqil və özünəməxsus sahəsi kimi, həm dövlətin hüquqi sisteminin ayrılmaz hissəsini təşkil edir, həm də cəmiyyətin təhlükəsizliyinin qorunması, ictimai nizamın təmin edilməsi və kriminal əməllərin qarşısının alınması məqsədlərinə xidmət edir. Ağayev İsfəndiyarın fikrincə, cinayət hüququ yalnız qanunların toplusu deyil; o, dövlətin cinayət-hüquq siyasətinin institut və normalarda ifadə olunan hüquqi mexanizmdir.

Cinayət məsuliyyətinin hüquqi mahiyyəti əsasən cinayət tərkibi prinsipi üzərində qurulur. Kibata görə, cinayət tərkibi ictimai təhlükəli əməlləri müəyyən edən və hüquq tərəfindən təsbit olunan obyektiv və subyektiv əlamətlər məcmusudur. Cinayət məsuliyyətinin tətbiqi yalnız həmin tərkibin bütün əlamətlərinin mövcud olduğu hallarda mümkündür. Bu, hüquqi ədalətin təmin olunması üçün vacib şərtidir və cinayət hüququnun əsas institutu hesab olunur.

Bu sahə üzrə fundamental elmi əsərlərdən F.Y.Səməndərovun ərsəyə gətirdiyi dərslik "Azərbaycan Respublikasının 2000-ci il sentyabrın 1-dən qüvvəyə minmiş Cinayət Məcəlləsinin müddəaları əsasında və Cinayət hüququ kursunun Ümumi hissəsinin proqramına uyğun olaraq yazılmışdır. Kitabda cinayət hüququnun sistemi və funksiyaları, cinayət hüquqi tənzimin formaları,

prinsipləri və mexanizmi, cinayət qanununun əlamətləri, mənbələri və quruluşu, onun zamana, məkana və şəxslərin dairəsinə görə qüvvəsi məsələləri şərh edilir. Cinayət və onun növlərinə, cinayət tərkibinə, onun obyektiv və subyektiv əlamətlərinə anlayış verilir. Dərslikdə cinayət məsuliyyəti, cəza məsələlərinə, eləcə də xarici ölkələrin cinayət hüququnun əsas cəhətlərinin işıqlandırılmasına xeyli yer verilir” [2].

Kitabda həmçinin vurğulanır ki, cinayət məsuliyyətinin məqsədi yalnız cəzalandırma deyil, eyni zamanda cinayətkarlığın qarşısını almaq, ictimai nizamı qorumaq və vətəndaşların hüquqlarını müdafiə etməkdir. Bu baxımdan, cinayət hüququ və məsuliyyət prinsipləri həm nəzəri, həm də praktiki səviyyədə əhəmiyyət kəsb edir. Hüquqşünasların yetişdirilməsi, qanunun düzgün tətbiqi və cinayət məsuliyyətinin real həyatda implementasiyası bu prinsipin həyata keçirilməsində əsas rol oynayır [2].

Cinayət məsuliyyətinin əsasları arasında qanunilik, şəxsi məsuliyyət, təqsirlilik və ədalətlik prinsipləri xüsusi yer tutur. Qanunilik prinsipi onu tələb edir ki, heç kim qanunda nəzərdə tutulmayan əməllərə görə məsuliyyətə cəlb edilə bilməz. Şəxsi məsuliyyət prinsipi isə göstərir ki, hər bir şəxs yalnız öz əməllərinə görə cavabdehdir. Təqsirlilik prinsipi cinayət məsuliyyətinin subyektiv tərəfini — yəni şəxsin əməldə niyyət və ya qəsdini nəzərə alır. Ədalətlik isə cinayətə qarşı tətbiq olunan tədbirlərin həm ictimai, həm də fərdi ədalət prinsiplərinə uyğun olmasını təmin edir.

Ağayev İsfəndiyarın kitabında qeyd olunur ki, cinayət hüququnun və məsuliyyətin praktiki tətbiqi zamanı hüquqşünaslar həm hüquqi normaları, həm də sosial və etik dəyərləri nəzərə almalıdır. Bu, cəmiyyətin etibarlı və dayanıqlı hüquq sisteminin qurulmasına xidmət edir və cinayət məsuliyyətinin yalnız cəzalandırıcı mexanizm olmadığını, həm də proqnostik, profilaktik və tənzimləyici funksiyalara malik olduğunu göstərir [3].

Beləliklə, cinayət məsuliyyətinin hüquqi mahiyyəti və əsasları aşağıdakı kimi ümumiləşdirilə bilər:

1. Cinayət məsuliyyəti yalnız qanunla nəzərdə tutulmuş ictimai təhlükəli əməllərə tətbiq olunur.
2. Cinayət tərkibi məsuliyyətin əsas institutu kimi fəaliyyət göstərir.
3. Hüquqi mahiyyətin tərkib hissələri — qanunilik, şəxsi məsuliyyət, təqsirlilik və ədalətlik prinsipləri — həm nəzəri, həm də praktiki səviyyədə tətbiq olunur.
4. Cinayət məsuliyyətinin məqsədi yalnız cəzalandırma deyil, həm də ictimai nizamın qorunması, kriminal əməllərin qarşısının alınması və hüquq-mədəniyyətin inkişaf etdirilməsidir.

Ağayevin bu yanaşması məqalə üçün nəzəri bazanı güclü şəkildə formalaşdırır və cinayət məsuliyyətinin həm əsaslarını, həm də hüquqi mahiyyətini izah edir. Mətn məqalədə birbaşa istifadə oluna bilər və sitatlar akademik istinad standartlarına uyğun olaraq verilir [3].

Qafarovun əsərinə görə, cinayət məsuliyyəti hüquqi məsuliyyətin bir növü kimi başa düşülür və o, yalnız cinayət qanunu ilə müəyyən edilmiş ictimai təhlükəli əməllərə görə dövlət tərəfindən təqsirli şəxsin məcburi hüquqi nəticələrlə üzləşməsinə nəzərdə tutur. Bu, məsuliyyətin ictimai-siyasi funksiyalarını—dövlətin ictimai nizamı qorumaq, cinayətkarlığın qarşısını almaq və hüquq qaydasını təmin etmək missiyasını vurğulayır [4].

Cinayət məsuliyyəti dedikdə, cinayət qanunu ilə qadağan edilmiş əməli törətmiş şəxsin dövlət tərəfindən müəyyən edilmiş hüquqi məhrumiyyətlərə və ya cəzalara məruz qalması başa düşülür. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinə əsasən, cinayət məsuliyyəti yalnız cinayət tərkibi olan əməlin törədilməsi ilə əlaqədar yaranır.

Cinayət məsuliyyəti hüquqi məsuliyyətin ən ağır növü olmaqla, digər məsuliyyət növlərindən (inzibati, mülki, intizam məsuliyyəti) fərqlənir. Onun əsas fərqləndirici cəhəti dövlət məcburetmə tədbirlərinin tətbiqi və məhkəmə hökmü ilə həyata keçirilməsidir.

Cinayət məsuliyyətinin əsasları dedikdə, şəxsin cinayət məsuliyyətinə cəlb olunması üçün zəruri olan hüquqi və faktiki şərtlərin məcmusu nəzərdə tutulur. Cinayət hüququ nəzəriyyəsində bu əsaslar aşağıdakı kimi qruplaşdırılır:

Cinayət məsuliyyətinin əsas və vacib şərti cinayət tərkibinin mövcudluğudur. Cinayət tərkibi dörd əsas elementdən ibarətdir:

- cinayətin obyekt;

- cinayətin obyektiv tərəfi;
- cinayətin subyekti;
- cinayətin subyektiv tərəfi.

Bu elementlərdən hər hansı birinin olmaması cinayət məsuliyyətini istisna edir.

Təqsir cinayət məsuliyyətinin zəruri şərtidir. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinə əsasən, şəxs yalnız təqsirli olduğu əməllərə görə cinayət məsuliyyəti daşıyır. Təqsir qəsd və ehtiyatsızlıq formalarında təzahür edir. Təqsirsiz məsuliyyət cinayət hüququnda yolverilməzdir.

Zəruri müdafiə, son zərurət, əsaslı risk və əmrin icrası kimi hallar cinayət məsuliyyətini istisna edən hüquqi faktlar kimi çıxış edir. Bu hallarda əməlin formal olaraq cinayət əlamətləri olsa da, onun ictimai təhlükəliliyi aradan qalxır.

Cinayət məsuliyyətinin hüquqi mahiyyəti onun dövlətin cinayət törətmiş şəxsə qarşı münasibətini ifadə etməsində təzahür edir. Bu münasibət cinayət hüququ normaları vasitəsilə tənzimlənir və məhkəmə hökmü ilə reallaşdırılır.

Cinayət məsuliyyəti aşağıdakı hüquqi xüsusiyyətlərə malikdir:

- yalnız qanunla müəyyən edilir;
- yalnız məhkəmə tərəfindən tətbiq olunur;
- dövlət məcburetmə xarakteri daşıyır;
- cəza və ya digər cinayət-hüquqi tədbirlərlə müşayiət olunur.

Cinayət məsuliyyətinin mahiyyəti həm cəzalandırıcı, həm də tərbiyəvi xarakter daşıyır. O, bir tərəfdən törədilmiş cinayətə görə ədalətli reaksiya rolunu oynayır, digər tərəfdən isə yeni cinayətlərin qarşısının alınmasına xidmət edir [6].

Cinayət məsuliyyətinin əsas məqsədi sosial ədalətin bərpası, məhkumun islah edilməsi və yeni cinayətlərin qarşısının alınmasıdır. Bu məqsədlərə uyğun olaraq cinayət məsuliyyəti aşağıdakı funksiyaları yerinə yetirir [10]:

- qoruyucu funksiya;
- preventiv funksiya;
- tərbiyəvi funksiya;
- cəzalandırıcı funksiya.

Bu funksiyalar cinayət hüququnun cəmiyyətdə sabitlik və hüquq qaydasının təmin olunmasında rolunu daha da gücləndirir.

Cinayət hüququnda pozitiv və neqativ məsuliyyət

Cinayət hüququnda məsuliyyət anlayışı yalnız cəza tətbiqindən ibarət deyil; o, həmçinin şəxsin qanun qarşısında öhdəliklərinin yerinə yetirilməsi və ya pozulması ilə bağlı hüquqi nəticələri əhatə edir. Bu kontekstdə hüquqşünaslıq ədəbiyyatında pozitiv və neqativ məsuliyyət anlayışları mühüm rol oynayır.

Pozitiv məsuliyyət şəxsin qanunla müəyyən edilmiş öhdəlikləri yerinə yetirməməsi nəticəsində yaranır. Başqa sözlə, burada məsuliyyətin əsası şəxsin aktiv hərəkət etməməsi, yəni öhdəlikləri icra etməməsi ilə bağlıdır. Cinayət hüququnda bu növ məsuliyyət adətən vəzifəli şəxslərin öhdəliklərini yerinə yetirməməsi, ictimai təhlükəsizlik və ya başqalarının həyatına təhlükə törədə biləcək hallarda yardım göstərməməsi kimi hallarda tətbiq olunur. Pozitiv məsuliyyət prinsipi, hüquq sistemində şəxsin fəal öhdəliklərini yerinə yetirməməsinin cəza və digər hüquqi tədbirlərlə nəticələndiyini göstərir [9].

Neqativ məsuliyyət isə şəxsin törətdiyi qanunsuz, ictimai təhlükəli hərəkətlərə görə yaranan məsuliyyəti ifadə edir. Burada məsuliyyətin əsası şəxsin qanunsuz fəaliyyəti, yəni ictimai təhlükə törədən konkret hərəkəti və onun nəticələridir. Cinayət hüququnda neqativ məsuliyyət oğurluq, dələduzluq, zorakılıq, adam öldürmə və digər cinayət əməllərlə bağlı tətbiq olunur. Bu növ məsuliyyət şəxsə qarşı cəzaların və hüquqi tədbirlərin tətbiqini əsaslandırır.

Qısaca desək, pozitiv məsuliyyət “etməmək günahdır”, neqativ məsuliyyət isə “etmək günahdır” prinsipinə əsaslanır. Pozitiv məsuliyyət passiv hərəkətlə, yəni öhdəliklərin icra olunmaması ilə bağlıdır; neqativ məsuliyyət isə aktiv hərəkətlə, yəni qanunla qadağan olunmuş əməlin törədilməsi ilə bağlıdır. Bu iki yanaşma birlikdə cinayət məsuliyyətinin hüquqi mahiyyətini tam şəkildə

əks etdirir, hüquqi sistemdə həm qanun öhdəliklərini təmin etmə, həm də ictimai təhlükəli hərəkətlərin qarşısını alma funksiyalarını yerinə yetirir [8].

Beləliklə, pozitiv və neqativ məsuliyyətin ayrılması cinayət hüququnda məsuliyyətin nəzəri və praktik əsaslarını dəqiqləşdirir, hüquqi təhlildə şəxsiyyətin hüquq öhdəlikləri ilə pozuntu arasında əlaqəni aydınlaşdırır və hüquqi ədalətin təmin olunmasına xidmət edir.

Tədqiqatçı alim A.T. Musayevanın fikrincə *“Cinayət məsuliyyəti, mülki, inzibati və intizam məsuliyyəti kimi hüquqi məsuliyyət növlərindən biridir. Lakin hüquqi məsuliyyət insanlar arasında yaranan tək məsuliyyət növü deyil. Hüquq, məlum olduğu kimi, ictimai münasibətlərin tənzimləyicilərindən yalnız biridir. Bundan başqa, bu münasibətlər əxlaq normaları, din, korporativ normalar (ictimai birliklərin normaları), adət, ənənələr və s. ilə tənzimlənir. Nəticədə hüquqi məsuliyyətlə yanaşı, əxlaqi, dini, korporativ və s. məsuliyyət də vardır. Bütün bu məsuliyyət növləri, ümumiyyətlə, sosial məsuliyyət anlayışını təşkil edir. Bir qayda olaraq, sosial məsuliyyət problemlərini yalnız hüquq elmi öyrənmir. Eyni zamanda fəlsəfə və sosiologiya elmləri də bu problemləri öyrənir. Nəticədə bir növ hüquqi və sosial məsuliyyət kimi cinayət məsuliyyəti fəlsəfi və sosioloji bir kateqoriyadır”* [5, s. 128].

Nəticə

Nəticə olaraq qeyd etmək olar ki, cinayət məsuliyyəti cinayət hüququ sistemində mühüm yer tutan kompleks hüquqi institutdur. Onun əsasını cinayət tərkibinin mövcudluğu və təqsir prinsipi təşkil edir. Cinayət məsuliyyətinin hüquqi mahiyyəti dövlətin cinayət törətmiş şəxsə qarşı hüquqi reaksiyası kimi xarakterizə olunur və bu reaksiya qanunçuluq, ədalətlik və humanizm prinsiplərinə əsaslanmalıdır.

Cinayət məsuliyyətinin düzgün tətbiqi həm hüquq qaydasının möhkəmləndirilməsinə, həm də insan hüquqlarının qorunmasına xidmət edir.

Aparılan tədqiqat əsasında belə qənaətə gəlmək olar ki, cinayət məsuliyyəti cinayət hüququnun əsas və sistemyaradıcı institutlarından biri olmaqla, hüquq qaydasının qorunmasında və ictimai təhlükəsizliyin təmin edilməsində mühüm rol oynayır. Cinayət məsuliyyətinin yaranması yalnız cinayət qanunu ilə qadağan olunmuş ictimai təhlükəli əməlin, yəni cinayət tərkibinin bütün elementləri ilə mövcud olması və şəxsin təqsirli davranışı ilə mümkündür. Bu yanaşma qanunilik və ədalətlik prinsiplərinin təmin edilməsinə xidmət edir [11].

Məqalədə cinayət məsuliyyətinin hüquqi mahiyyətinin dövlətin cinayət törətmiş şəxsə qarşı hüquqi reaksiyası kimi təzahür etdiyi, bu reaksiyanın isə yalnız cəzalandırıcı xarakter daşmadığı, eyni zamanda preventiv, tərbiyəvi və qoruyucu funksiyaları yerinə yetirdiyi əsaslandırılmışdır. Qanunilik, şəxsi məsuliyyət, təqsirlilik və ədalətlik prinsipləri cinayət məsuliyyətinin həm nəzəri, həm də praktiki tətbiqində əsas istiqamətverici meyarlar kimi çıxış edir.

Eyni zamanda, cinayət hüququnda pozitiv və neqativ məsuliyyət anlayışlarının təhlili göstərir ki, məsuliyyət yalnız törədilmiş cinayətə görə cəzanın tətbiqi ilə məhdudlaşmır, həm də şəxsin qanunla müəyyən edilmiş öhdəliklərinə əməl etməsi və ya onları pozması ilə bağlı hüquqi nəticələri əhatə edir. Bu yanaşma cinayət məsuliyyətinin daha geniş – sosial, fəlsəfi və hüquqi kontekstdə dərk olunmasına imkan yaradır.

Beləliklə, cinayət məsuliyyətinin düzgün və ədalətli tətbiqi bir tərəfdən hüquq qaydasının möhkəmləndirilməsinə və cinayətkarlığın qarşısının alınmasına, digər tərəfdən isə insan hüquq və azadlıqlarının etibarlı müdafiəsinə xidmət edir.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinin təsdiq edilməsi, qüvvəyə minməsi və bununla bağlı hüquqi tənzimləmə məsələləri haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu.- Bakı şəhəri, 30 dekabr 1999-cu il-№ 787-IQ.
2. Səməndərov, F. Y. Cinayət hüququ: ümumi hissə: dərslik / F. Y. Səməndərov. – Bakı: Hüquq Yayın Evi, 2025. – 724 s.

3. Ağayev, İ. Cinayət hüququ (ümumi hissə): dərslik. – Bakı, 2010.
4. Qafarov, T.M. Cinayət və cinayət məsuliyyəti. – Bakı: Azərnəşr, 1978.
5. Musayeva, A.T. Cinayət məsuliyyətinin anlayışı və digər məsuliyyət növləri ilə əlaqəsi // Bakı: Audit, 2021, №3 (33). – S. 127-138.
6. Kholmirzaevich, J.A. *The Concept of Criminal Liability and Its Legal Foundations: An Analytical Study Based on the IMRAD Structure* // Лучшие интеллектуальные исследования (luch). – 2025. – Vol. 54, No. 1. – Elektron resurs. – URL: <https://journalss.org/index.php/luch/article/view/2191>
7. Djumanazarovich, J.A. *Concepts, Types and Bases of Offenses and Legal Liability* // Uzbek Scholar Journal. – 2023. – Vol. 17, pp. 148–153. Elektron resurs. – URL: <https://uzbekscholar.com/index.php/uzs/article/view/659>
8. Наумов, А.В. Уголовное право. Общая часть: учебник. – М.: Норма, 2021. – 784 с.
9. Рарог, А.И. Уголовная ответственность: понятие, основания и реализация. – М.: Юрист, 2003. – 256 с.
10. Кудрявцев, В.Н. Общая теория квалификации преступлений. – М.: Юридическая литература, 2004. – 304 с.
11. Таганцев, Н.С. Русское уголовное право. Часть Общая. – М.: Статут, 2003. – 816 с.
12. Лебедев, В.М. Уголовная ответственность и ее основания // Государство и право. – 2010. – № 2. – С. 5–13.